

कोभिड-१९ (COVID-19) महामारीको सन्दर्भमा कुष्ठरोग नियन्त्रण
कार्यक्रमको सेवा व्यवस्थापनका लागी
अन्तरिम मापदण्ड
२०७७

(स्वीकृत मिति: २०७७ असार ३०)

नेपाल सरकार
स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय
स्वास्थ्य सेवा विभाग
इपिडियोलोजी तथा रोग नियन्त्रण महाशाखा
कुष्ठरोग नियन्त्रण तथा अपागंता व्यवस्थापन शाखा,
टेकु काठमाण्डौ

पृष्ठभूमि:

नेपाल सरकारबाट नियमित उपलब्ध स्वास्थ्य सेवा प्रवाह अन्तरगत कुष्ठरोग विरामीको नियमित रूपमा ६ देखि १२ महिना र विशेषज्ञ तथा प्रेषण अस्पतालको सिफारिसमा २४ महिना सम्म गर्नु पर्ने उपचार सेवा विश्वमा फैलिएको कोभिड-१९ को महामारीको अवस्थामा कुष्ठरोग नियन्त्रण सम्बन्धि कार्यक्रम पनि प्रभावित भएको छ । तसर्थ कुष्ठरोग विरामीको उचित व्यवस्थापन गर्नका लागि यो अन्तरिम मापदण्ड तयार गरिएको छ । यो स्वास्थ्य मन्त्रालयबाट जारी गरिएको कोभिडको सन्दर्भमा नियमित स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धि निर्देशिकाको पुरक अन्तरिम मापदण्ड हो ।

स्वास्थ्यकर्मीहरूले विशेष सावधानी अपनाई कुष्ठरोगका विरामी तथा प्रभावितहरूको उपचार व्यवस्थापनको लागि कोभिड-१९ को संक्रमण नहुने गरी स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयले जारी गरेको कोभिड-१९ सम्बन्धि निर्देशिकाहरूको पालना गरी उपचार तथा रोकथाम कार्यक्रमहरू गर्नुपर्ने हुन्छ ।

अन्तरिम मापदण्डको उद्देश्य:

- नेपालमा कोभिड-१९ महामारीको अवस्थामा समेत कुष्ठरोगको उपचार सेवालार्इ नियमित गरी उपचार र व्यवस्थापनको सुनिश्चितता गराउने ।
- कोभिड-१९ को महामारीबाट उत्पन्न मनोसामाजिक त्रासबाट विरामीलाई बचाई सुरक्षित सेवा प्रदान गर्ने ।
- कोभिड-१९ भएका कुष्ठरोग विरामीको व्यवस्थापन गर्ने ।

कुष्ठरोगको निदान र विरामीको व्यवस्थापन :

- समुदायमा संचालन हुने कार्यक्रमहरू जस्तै: Active Case Finding का क्रियाकलापहरू तत्काललाई अस्थायी रूपमा स्थगित गर्ने ।
- कुष्ठ प्रभावितहरूलाई कोभिड-१९ को बारे सु-सुचित गर्ने र यसबाट बच्नको लागि हात धुने, Hand Sanitizer र मास्कको प्रयोग गर्ने र गराउन सल्लाह दिने । साथै स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयले जारी गरेका अध्यावधिक जनस्वास्थ्य सुरक्षा विधि अपनाउने र अपनाउन सल्लाह दिने ।
- कुष्ठरोगका लागि आवश्यक पर्ने औषधिको मौज्जात राख्ने । विरामीलाई घरमा बसी औषधि सेवन गर्न तिन महिना सम्म पुग्ने गरी औषधीको व्यवस्था गर्ने र यदि रियाक्सनको समस्या भएमा सो समेतको व्यवस्थापन मिलाउने । विशेष अस्पतालसंग सम्पर्कमा रहने ।
- स्वास्थ्यकर्मीहरूले कोभिड-१९ बाट सुरक्षित रही चिकित्सा सेवामा आधारित कुष्ठरोगको निदान र विरामीको नियमित उपचार व्यवस्थापनलाई निरन्तरता दिने ।
- अत्यन्त जरुरी (Emergency) नभएका सेवाहरू Re-constructive surgery तत्काललाई स्थगित गर्ने ।
- Prednisolone ले रोग प्रतिरोधात्मक क्षमतालाई दमन गरी दिन्छ ।जसले गर्दा कोभिड-१९ को संक्रमणको सम्भावना बढ्न सक्छ । Rheumatoid Arthritis र अन्य Chronic Diseases हरूमा Prednisolone को प्रयोग गरिन्छ । कुष्ठरोगका विरामीलाई लामो समय सम्म (बढीमा २० हप्ता) रियाक्सन व्यवस्थापन गर्न Prednisolone को प्रयोग गर्नु सुरक्षित मानिएको छ । यदि ENL Reaction भएका कुष्ठरोगका विरामीलाई Prednisolone को उपचार सुरु गर्ने बेलामा कोभिड-१९ वा क्षयरोगको शंका लागेमा २-३ हप्ताका लागि Prednisolone को प्रयोगलाई पछि सार्नु पर्ने हुन्छ ।
- कुष्ठरोगका विरामीलाई रियाक्सन व्यवस्थापन गर्न आवश्यक Follow-up को व्यवस्था मिलाउने ।
- कुष्ठप्रभावितहरूलाई मनोसामाजिक सेवा प्रदान गरी सामान्य समस्यामा चिन्ता नलिन र यात्रा कम गर्न निरन्तर परामर्श दिने ।

उपचारमा रहेका कुष्ठरोगका विरामी तथा कुष्ठरोगका कारण अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई समुदायस्तरको क्वाराइन्टिन (Quarantine) व्यवस्थापनका लागि मापदण्ड:

- समुदायस्तरको क्वाराइन्टिनमा रहदाँ उपचारमा रहेका कुष्ठरोगका विरामीहरूले बहु-औषधी (MDT) दैनिक रूपमा खानु पर्छ र क्वाराइन्टिनका कार्यरत स्वास्थ्यकर्मीहरूले स्थानिय तहका स्वास्थ्य संस्थाको समन्वयमा सो औषधी उपलब्ध गराउनु पर्दछ । त्यसै गरी कुष्ठरोगका कारणले असमर्थता श्रेणी-२ का अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई पनि अन्य सामान्य व्यक्ति सरह समुदायको क्वाराइन्टिनमा राख्न सकिनेछ । थप असमर्थता रोकथाम, घाउँ, चोट (Ulcer) को व्यवस्थापनका लागि संचार सुचीमा उल्लेखित क्लिनिकल टोलीको परामर्श लिइ दैनिक सरसफाई वा औषधी उपचार गर्नुपर्ने हुन्छ ।
- यसरी बहु-औषधी खाइरहेका कुष्ठरोगका विरामीहरूबाट अरुलाई यो रोग नसर्ने भएकोले यस्ता विरामीहरूलाई समुदायमा भएको क्वाराइन्टिनमा रहेका अन्य व्यक्ति सरह राख्न सकिन्छ । किनकी बहुऔषधी सेवन गरिरहेका वा उपचार पुरा गरेका विरामीबाट अरुलाई रोग सार्ने ।
- यदि कुष्ठरोगका विरामी वा कुष्ठरोग प्रभावितहरूमा Reaction/Neuritis भई Steroid (Prednisolone) खाई रहेका विरामीहरूमा Immunity compromise हुने भएकोले कोभिड-१९ संक्रमणको सम्भावना उच्च हुने भएकोले समुदाय स्तरको क्वाराइन्टिनमा यस्ता विरामीहरूलाई छुट्टै राखी स्वास्थ्यकर्मीले त्यस्ता विरामीहरूको नियमित निगरानी कडाइका साथ गर्नुपर्दछ ।

उपचारमा रहेका विरामीमा संक्रमण भई गंभीर भएमा Severe and critical care उपचार गर्दा अपनाउनुपर्ने सावधानीहरू:

- कुष्ठ प्रभावित तथा कुष्ठरोगबाट अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई अन्य विरामीसरह Severe and critical care को लागि ICU वा भ्यान्टिलेटरमा राखेर उपचार गर्न सकिन्छ । यसका लागि नेपाल सरकारले तोकेको कोरोना उपचारको अस्पतालमानै राखेर उपचार गर्न सकिने भएकोले स्थानीय तथा प्रदेश स्वास्थ्य फोकल व्यक्तिको समन्वयमा सम्बन्धित अस्पतालमा प्रेषण गर्नुपर्ने हुन्छ ।
- यसरी MDT सेवन गर्दै आएका कुष्ठरोगका विरामीलाई Severe and critical care को लागि ICU वा भ्यान्टिलेटरमा मा राखेर उपचार गर्नुपरेमा नियमित खाने MDT लाई रोक्न पनि सकिने छ । तर Reaction/Neuritis भएर Steroid (prednisolone) खाँदै गरेको कुष्ठरोगका विरामी वा कुष्ठप्रभावितलाई भने Steroid (Prednisolone) को निरन्तरताको लागि फिजिसियनको सल्लाह अनुसार गर्न सकिनेछ ।
- कुष्ठरोगको कारणले विशेष केहि सावधानी अपनाउन भने आवश्यक छैन ।

स्थानिय तहमा व्यवस्था गरिने आइसोलेसन (Isolation) केन्द्रहरूमा अपनाउनुपर्ने मापदण्ड तथा सावधानीहरू:

- कुष्ठ प्रभावित तथा कुष्ठरोगका कारणले अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई कोभिड-१९ का अन्य विरामी सरहको स्थानिय तहमा व्यवस्था गरिने आइसोलेसन केन्द्रहरूमा राखेर उपचार गर्न सकिने छ । कुष्ठरोगको विरामी भएका कारणले विशेष केहि सावधानी अपनाउन आवश्यक छैन ।
- तर Reaction/Neuritis भएर Steroid (prednisolone) खाँदै गरेको कुष्ठरोगका विरामी वा कुष्ठप्रभावितलाई स्थानिय तहमा व्यवस्था गरिने आइसोलेसन केन्द्रहरूमा राख्दा भने Immunity compromise हुने कारणले गर्दा कोभिड-१९ संक्रमणको सम्भावना उच्च हुने भएकोले चिकित्सकको नजिकको निगरानी (Close observation) मा राख्नु पर्दछ ।

नोट:

कोभिड-१९ महामारीको अवस्थामा कुष्ठरोगको कारणले आउने जटिलताहरू (रियाक्सन, न्यूराईटिस, ओषधिको विपरित असर तथा घाउ) को उपचारका लागि स्थानिय स्वास्थ्य संस्था, अस्पताल साथै मेडिकल कलेजहरूले आवश्यक व्यवस्थापन गर्न सक्ने छन् । यदि ती संस्थाहरूबाट यस्ता समस्याहरू समाधान नभएको अवस्थामा कुष्ठरोगको विशेष प्रेषण केन्द्र (आनन्दबन, लालगढ तथा हरियो खर्क) मा प्रेषण गर्नु पर्ने छ ।